

Ολυμπία Τσαρουχά, «Εισαγωγή»
(για το έργο *Κλίνη Σολομώντος* του Ιωάννη Μορεζήνου)

Ο Ιωάννης Μορεζήνος θεωρείται ο πρώτος κρητικός πεζογράφος που, στο τέλος του 16ου αιώνα, μας χάρισε ένα εκτενές γλαφυρό έργο, γραμμένο στη ζωντανή γλώσσα του τόπου του, την *Κλίνη Σολομώντος*.

Ο χρόνος γέννησης του Μορεζήνου μπορεί να υπολογισθεί στα μέσα του 16ου αιώνα, ενώ ο θάνατός του στα 1613. Η οικογένειά του ήταν εγκατεστημένη στον Χάνδακα. Ο ίδιος χειροτονήθηκε ιερέας το 1587, ύστερα από ειδική άδεια των βενετικών αρχών. Το 1595 ήταν ήδη λειτουργός στην Παναγία Φανερωμένη, εκκλησία που ανήκε στην οικογένεια και λειτουργούσε σ' αυτή και ο πατέρας του Μάρκος, ο παππούς του και ο γιος του Μάρκος. Πρώτος αυτός διετέλεσε διδάσκαλος στη Σιναϊτική Σχολή του Χάνδακα. Η κοινωνική του θέση φαίνεται ότι ήταν σημαντική. Είναι γνωστές οι σχέσεις του με έλληνες και βενετούς άρχοντες, λόγιους και ευγενείς, αν και ο ίδιος δεν ανήκε στην τάξη των ευγενών.

Το βασικό έργο του Μορεζήνου είναι η *Κλίνη Σολομώντος – Ιστορίες Θαυμάτων της Παναγίας*, ένα εκτενές αφηγηματικό κείμενο, γραμμένο στο μεταίχμιο του 16ου και 17ου αιώνα σε δημώδη γλώσσα. Στον καιρό του μεγάλου θανατικού (η πανούκλα άρχισε το 1592) η Παναγία τού έσωσε τη ζωή κι αυτός την ευχαριστεί, αφιερώνοντάς της το βιβλίο που άρχισε να γράφει, όταν υποχώρησε το θανατικό (ίσως το καλοκαίρι του 1593). Ο ίδιος χρονολογεί την ολοκλήρωση της συγγραφής του το 1599. Η μνεία του θανατικού της Κρήτης και η δήλωση του συγγραφέα ότι τότε παρακινήθηκε να γράψει το βιβλίο βοηθά στη χρονολόγησή του. Αν και δεν ευτύχησε να δει τυπωμένο το βιβλίο του, η πλούσια χειρόγραφη διάδοσή του μαρτυρεί το ενδιαφέρον με το οποίο διαβάστηκε.

Ο Μορεζήνος έγραψε ακόμη ένα πεζό έργο με τον μακροσκελέστατο τίτλο *Λόγος εις την εορτήν του αγίου ενδόξου και πανευφήμου αποστόλου Τίτου...*, ρητορικό περισσότερο κείμενο ομιλίας, καθώς και ποιητικά έργα σε λόγια γλώσσα ([εκκλησιαστικούς ύμνους](#) και τροπάρια).

Ο Ιωάννης Μορεζήνος γράφει την *Κλίνη Σολομώντος* δανειζόμενος τον τίτλο του έργου του από το χωρίο του *Άσματος Ασμάτων* του Σολομώντα (3, 7-8)· πρόθεσή του είναι να γράψει

ένα έργο εγκωμιαστικό για την Παναγία, την οποία, κατά τους ερμηνευτές, συμβολίζει η Κλίνη του Σολομώντος. Το έργο εκτείνεται σε εξήντα θεωρητικά κεφάλαια, τους «Δυνατούς», όπου ερμηνεύονται εξήντα ιδιότητες της Παναγίας από τις πολλές που της αποδίδονται από την Αγία Γραφή και την εκκλησιαστική υμνολογία. Ύστερα από κάθε θεωρητικό κεφάλαιο ακολουθεί η διήγηση ενός θαύματος που έχει περισσότερη ή λιγότερη σχέση με την ιδιότητα που ερμηνεύθηκε. Στις αφηγήσεις αυτές παρεμβάλλονται διδακτικά σχόλια, ενώ το κάθε θαύμα τελειώνει με την ανάλογη προς το θέμα νουθεσία. Το κάθε θαύμα παρουσιάζει νοηματική αυτοτέλεια και μπορεί να διαβαστεί ανεξάρτητα από τα υπόλοιπα και με σειρά διαφορετική από αυτή του βιβλίου.

Το έργο είναι συλλογή από τα «μεγάλα θαυμάσια» της Θεοτόκου που τα αντλεί από «πολλά βιβλία εκκλησιαστικά και ιστορικά», όπως πληροφορεί ο ίδιος σχετικά με τις πηγές του. Πρόθεση του συγγραφέα δεν ήταν να δώσει μια θεολογική εργασία, αλλά να διδάξει με την προσωπική του πείρα και τις γνώσεις που συγκέντρωσε, διαβάζοντας τα ποικίλα βοηθήματά του. Στον πρόλογο του έργου ο συγγραφέας απευθύνεται στους αναγνώστες του και, σε έντονα ρητορικό ύφος, εξηγεί τον λόγο που τον παρακίνησε στη συγγραφή του βιβλίου του: είναι η ευγνωμοσύνη για τη θαυματουργική επέμβαση της Παναγίας στη σωτηρία του από την επιδημία της πανούκλας που μάστιζε την Κρήτη στα τέλη του 16ου αιώνα.

Οι διηγήσεις των θαυμάτων προϋποθέτουν αρκετή ευπιστία και απλοϊκότητα, καθώς κινούνται σ' έναν κόσμο υπερφυσικό, αλλά παράλληλα πολύ συναρπαστικό για τους αναγνώστες. Ο συγγραφέας συνήθως αποστασιοποιείται από τις υπερβολές χρησιμοποιώντας τη διατύπωση «λέγουσι» ή «λέγεται». Για την αξιοπιστία των διηγήσεών του, όμως, ενδιαφέρεται ιδιαίτερα.

Οι λαϊκές διηγήσεις με θαύματα αγίων, που δεν έχουν πάντα σχέση με τα εκκλησιαστικά βιβλία, ήταν συνηθισμένο φαινόμενο κατά τον Μεσαίωνα και στην Ανατολή και στη Δύση, κυρίως ύστερα από θεομηνίες και συμφορές. Κανένα, όμως, παρόμοιο βιβλίο για την Παναγία δεν είχε γραφτεί ως την εποχή του Μορεζήνου στον ελληνικό χώρο, αντίθετα, η δυτική παράδοση σώζει ένα πλήθος τέτοιων έργων με ιστορίες και θαύματα της Παναγίας. Η παράδοση αυτή πέρασε και σε συγγραφείς των ελληνικών περιοχών που βρίσκονταν σε πολιτιστική επαφή με τη Δύση και είχαν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν εκδόσεις τέτοιων

έργων. Μέσα στο κλίμα αυτό μεγαλωμένος ο Μορεζήνος, γράφει το βιβλίο του χρησιμοποιώντας ποικίλες πηγές, χωρίς όμως να μιμείται ή να αντιγράφει κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο. Συναξάρια και βίοι αγίων, λαϊκές διηγήσεις και χρονογραφίες, δυτικές πηγές και σύγχρονα γεγονότα δίνουν υλικό στον συγγραφέα που τα συνθέτει σε προσωπικό ύφος. Οι ιστορικές γνώσεις στο έργο του δεν φαίνεται να είναι εκτεταμένες. Το Βυζάντιο, με τις θρησκευτικές παραδόσεις του στις οποίες στηρίζεται πολύ συχνά, είναι ίσως η μόνη εποχή που τον ενδιαφέρει, ποτέ όμως για την έρευνα και την τοποθέτηση των πραγμάτων ή των γεγονότων ως ιστορικών πληροφοριών. Όλες οι γνώσεις του κινούνται στην ατμόσφαιρα του θρύλου και της παράδοσης των χρονογράφων ή των συναξαριστών.

Η γλώσσα του βιβλίου είναι η δημόδης καθομιλουμένη κρητική του καιρού του, όχι απαλλαγμένη και από λόγια στοιχεία, πράγμα πολύ φυσικό για συγγραφέα που ζει μέσα στην εκκλησιαστική παράδοση. Σκοπός του είναι να πλησιάσει με το βιβλίο του όσο γίνεται περισσότερους από τους απλούς αναγνώστες. Αρετές του έργου, εκτός από την προσιτή γλώσσα, είναι ο πρωτότυπος συνδυασμός θεωρίας και διήγησης, η επιλογή ιστοριών με γενικότερο ενδιαφέρον και η αφηγηματική ικανότητα του συγγραφέα.

Η *Κλίνη Σολομώντος* είναι το κύριο έργο του Μορεζήνου, που αποτελούσε το ξεχείλισμα της ευχαριστίας του στην Παναγία. Εκτός από τον υμνητικό του χαρακτήρα και τη διδακτική του διάθεση, παρουσιάζει και τα χαρακτηριστικά ενός λογοτεχνήματος. Ο ζωντανός λόγος και η καλλιεπής γραφή του αναδεικνύουν τις αρετές ενός λογοτεχνικού δημιουργήματος. Όλες σχεδόν οι διηγήσεις διανθίζονται με μονολόγους και διαλόγους, περιγραφές κινήσεων των ηρώων τους, στοιχεία κατεξοχήν λογοτεχνικά.

Σημαντικοί μελετητές της νεοελληνικής λογοτεχνίας ασχολήθηκαν με το έργο του Μορεζήνου. Ο [Mario Vitti](#) (1994, 87) στην *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας* σημειώνει: «Τις ίδιες τάσεις για τη διάδοση παραδειγμάτων ενάρετου χριστιανικού βίου και θαυμάτων ακολούθησε και ο Ιωάννης Μορεζήνος. Ιερέας καλλιεργημένος χρησιμοποίησε την κοινή με ύφος πειστικό και μεταδοτικό, αλλά το άξιο έργο του δεν πήρε ποτέ τον δρόμο του τυπογραφείου». Ο [Λίνος Πολίτης](#) (1999, 63) στη δική του *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας* παρατηρεί:

Δίπλα στην ιστορία (στη λαϊκή μορφή της χρονογραφίας) και η θρησκευτική φιλολογία για το λαό χρησιμοποιεί τη δημοτική γλώσσα. Ο κρητικός ιερέας Ιωάννης Μορεζήνος, γύρω στα 1595, γράφει σε μια έξοχη δημοτική ένα εκτενέστατο και πολυδιαβασμένο έργο κεφάλαια θεωρητικά αφιερωμένα στον έπαινο της Παναγίας, που συνοδεύονται από την αντίστοιχη εξιστόρηση διαφόρων θαυμάτων. Ο Μορεζήνος αντλεί και αυτός από δυτικές πηγές, από τα διάφορα βιβλία θαυμάτων του τέλους του Μεσαίωνα και του 16ου αιώνα.

Η *Κλίνη Σολομώντος* παραδόθηκε σε έξι χειρόγραφα του 17ου αιώνα που περιέχουν το σύνολο ή μέρος του έργου: Ξηροποτάμου 202, Μεγάλης του Γένους Σχολής 32, ΕΒΕ 2890, Καρακάλλου 93, Αλεξανδρείας 337, Ιβήρων 553. Η Ελένη Κακουλίδη-Πάνου, η Ελένη Καραντζόλα και η Μαρία Χαλβατζιδάκη εξέδωσαν το 2007 την *Κλίνη Σολομώντος*, με βάση το παλαιότερο σωζόμενο χειρόγραφο, δηλαδή τον κώδικα Ξηροποτάμου 202 –το «άριστο» αντίγραφο–, που πιθανότατα ήταν και το πρώτο αντίγραφο-βάση του έργου. Για τη διευκόλυνση του αναγνώστη αναφορικά με τα σχόλια του κριτικού υπομνήματος που συνοδεύουν τα ανθολογούμενα αποσπάσματα, επισημαίνεται ότι το κριτικό υπόμνημα περιέχει τις διαφορετικές γραφές του χφ. Καρακάλλου (Κ), «καθώς διασώζει ένα κείμενο ηθελημένα παραλλαγμένο» (Κακουλίδη-Πάνου κ.ά. 2007, πα'), ενώ η συντομογραφία «προσθ.» αντιστοιχεί στις προσθήκες των υπόλοιπων χειρογράφων σε σχέση με το κείμενο του χφ. Ξ (Ξηροποτάμου 202), του οποίου (μη δεκτή) γραφή πολύ σπάνια υπάρχει στο κριτικό υπόμνημα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Κακουλίδη-Πάνου κ.ά. 2007

Ελένη Κακουλίδη-Πάνου & Ελένη Καραντζόλα & Μαρία Χαλβατζιδάκη (επιμ.), «Εισαγωγή», *Ιωάννης Μορεζήνος, Κλίνη Σολομώντος Ιστορίες θαυμάτων της Παναγίας [1599]*, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ηράκλειο 2007, σ. ια'–ρνδ'.

Πολίτης 1999

Λίνος Πολίτης, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ΜΙΕΤ, Αθήνα ¹⁰1999, σ. 63.

Vitti 1994

Mario Vitti, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Οδυσσέας, Αθήνα ³1994, σ. 87.